

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ЗМІСТ СУЧАСНОГО ЕТАПУ РОЗВИТКУ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ: ПОЛІТЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розглянуто об'єктивні підстави перерозподілу власності на сучасному етапі розвитку ринкових відносин. Значну увагу приділено природі сучасного рейдерства. Визначено його історичну роль та місце у системних трансформаціях відносин власності в національних економіках перехідного типу.

The objective preconditions for redistribution of proprietorship on the contemporary development stage of market relations are considered in this article. The great attention is paid for the nature of temporary process of raid. The historical role and the place in the system transformations of proprietorship relations in the transition of the national economics is defined.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Інтерес до проблем власності у сучасній економічній теорії був в основному вичерпаний з переходом держав Східної та Центральної Європи, а також країн СНД до грошової форми приватизації. Якщо безготівкова (так звана «паперова») приватизація стимулювала численні дискусії з приводу етичного підґрунтя та економічної доцільності різноманітних форм розпорошення прав власності у постсоціалістичних країнах Європи, то прямий продаж активів, що належали державі, призвів до певного спрощення проблеми. Відтепер вона сприймається через порівняння примусово суто кількісних показників – залишкової та ринкової вартості об'єктів приватизації.

Надалі саме на цьому підґрунті відбувається оцінювання ефективності самої приватизації. Базовим для висновків виступає порівняння надходжень, отриманих та очікуваних від приватизації. Таке досить спрощене, але поширене ставлення до проблем приватизації з часом відбувається на інших рівнях суспільної практики. Так, знаходячи певний «відгук» у праві та політиці через оцінювання співвідношень бажаного та реалізованого, практика приватизації набуває свого логічного продовження у так званій «реприватизації» (одним з перших стосовно країн з перехідною економікою цей термін використав Я. Корнаї [1, с.49–50]).

На жаль, сприйняття цього явища економічною наукою фактично вичерпується віднесенням його до суто політичного рівня проблем трансформаційного суспільства. Його сутність трактується так, нібито воно походить із ліквідації помилок чи порушень процедур під час приватизації, внаслідок чого й не має підстав пов'язувати її з об'єктивними економічними процесами. Така постановка питання багато в чому наближається до сучасних трактовок, так званих «рейдерських» захватів власності. Також на аналіз проблеми впливає надмірна увага до недосконалості законів та нехтування правилами з боку окремих суб'єктів ринку.

Між тим очевидно, що наведені тенденції виступають лише різними формами одного й того ж явища, пов'язаного із постприватизаційним періодом. Заслуговує на увагу те, що зазначений перерозподіл власності відбувається із характерним для початкового етапу формування ринкових відносин застосуванням сили та втягуванням у перерозподільчі процеси значної кількості суб'єктів господарювання. Через це актуальності набуває ставлення до зазначених процесів, як до таких, що мають у своєму підґрунті, по-перше, об'єктивні обставини, а, по-друге, протиріччя соціально-економічного рівня. Відповідно до цього й шляхи подолання конфліктів з приводу перерозподілу власності мають пов'язуватися зі змінами у системі економічних відносин та ринковому механізмі.

Аналіз досліджень публікацій і останніх років. Дослідження проблем трансформації власності у східноєвропейських країнах та державах СНД, становлять вагомий внесок у галузі порівняльної та транзитивної економіки. Вони також дали живлення деяким напрямкам так званої економічної теорії права та сучасному неінституціоналізму.

Необхідно також зазначити й певну активізацію тих течій теорії (в основному пов'язаних із традиційним інституціоналізмом), які звертаються до аналізу впливу культурних та цивілізаційних особливостей на економічні процеси. Вирішальне значення тут мають праці А. Алчіана, Л. Алессі, Д. Норта, Р. Познера, О. Вільямсона, С. Чена та багатьох інших економістів, які підкреслювали не тільки багатогранність проблеми власності, а й недоцільність ставлення до приватизації в якості фактора, що радикально та автоматично змінює економічну природу функціонування об'єктів, які зазнають змін у правах власності.

Відсутність такої автоматичності фіксується сьгоднішніми дослідниками по різному, але, незмінно, з урахуванням її соціально-економічної природи. Тому і висновки з досліджень перетворень у відносинах власності привертають увагу до їх зв'язків з безпрецедентним трансформаційним падінням, яке, на думку деяких авторів, виявилось механізмом розв'язання всього комплексу суперечностей, що супроводжують відторгнення об'єктів власності у народу та передачу їх у приватні руки [2, с.17]. Цей процес виявився настільки кардинальним та одночасно неоднозначним, що з ним пов'язується й низька легітимність нових власників навіть при наявності юридично закріпленого їхнього права на отриманні об'єкти власності. Звідси й обмеження адміністративного та політичного характеру при використанні власних господарських активів [3, с.5–6].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Нажаль у вітчизняній літературі дослідження проблем трансформації відносин власності протягом тривалого часу не знали іншого напрямку ніж аналіз переваг приватної форми власності над державною. У зв'язку з щим увагу було зосереджено на встановленні напрямків розкриття потенціалу приватної форми власності за рахунок удосконалення інструментів політичного та правового впливу. Саме тому основний внесок у дослідженні постприватизаційних процесів припадає на юридичну та політичну галузь суспільствознавства. Між тим, дослідження соціально-економічної природи явищ, що визначають динаміку процесів у постприватизаційний період, очевидно потребує зосередження на об'єктивних обставинах розгортання подій на тлі перерозподілу власності. У зв'язку з цим великого значення набуває застосування аналітичного інструментарію політичної економії.

Постановка завдання. Мета статті полягає у формуванні уявлення щодо єдиної природи процесів приватизації та перерозподілу власності у постприватизаційний період у країнах з трансформаційною економікою. Відповідно, об'єктом дослідження визначається процес перерозподілу власності, а предметом аналізу – зміни у відносинах власності у постприватизаційний період в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Останнім часом в Україні поширилося таке явище, як «рейдерство», під яким, зазвичай, розуміють силове захоплення об'єктів недержавної форми власності на підставі рішень судів, прийнятих в умовах розв'язання майнових претензій різних власників. Це певним чином суперечить традиції економічного аналізу, яка, відштовхуючись від досвіду економічно розвинених країн, бачить рейдерами компанії, що поглинають інші [4, с.419]. При цьому не наголошуючи на протиправності таких дій, іноземні дослідники схильні бачити це частиною процесу збільшення капіталу, який, до речі, стримується досить ефективно заходами антимонопольного законодавства та зростанням податків на капітал. Багато в чому завдяки цьому основний чинний суб'єкт економіки – корпорація і перетворюється в соціально-економічний та гуманітарний, а в деяких аспектах і політичний осередок суспільства [5, с.201]. Зрозуміло, що у даному випадку відповідність поведінки корпорації загальноприйнятим стандартам буде надто високою, навіть тоді, коли має місце процес поглинання власності. За таких умов саме поглинання стає детально організованим процесом, до того ж настільки відкритим, що створює власний ринок – ринок поглинань, на якому діють професійні посередники, що надають встановлені законом послуги учасникам угод з об'єднання компаній. У класичних працях з управління капіталом такий процес розглядається в якості варіанта інвестування – організаційно складного, але досить розповсюдженого [6, с.263].

З іншого боку, у випадках трансформаційних систем, де, як вже зазначалося, норми права ще потребують суспільної легітимності, визначення рейдерства пов'язується із протизаконно отриманим правом власності [7, с.361] та, відповідно, отриманням об'єктів такої власності через гострий конфлікт інтересів. В умовах постприватизаційного періоду, де значною мірою ще зберігаються різноманітні форми організації та використання виробничого потенціалу об'єктів власності, великого значення набувають специфічні, суто національні особливості процесів злиття та поглинання на ринку капіталів.

Привертає увагу те, що в Україні такі конфлікти розгортаються: по-перше, на підставі сумісного володіння об'єктами власності. Причому, для розгортання конфлікту не має значення навіть те, чи входить держава у склад співвласників об'єкту, по відношенню до якого реалізується стратегія захоплення. Єдиною відмінністю тут є те, що наявність державної частки власності поки ще стримує широке застосування силових заходів при вирішенні конфліктних ситуацій з приводу реалізації прав власності у новостворених акціонерних товариствах. По-друге, суперечливе документування прав власності створює підстави для судових позовів, неодноразових та взаємовиключаючих висновків по результатах судових засідань. Ситуація ускладнюється тим, що в останні роки був ініційований перегляд цілого ряду приватизаційних справ. Це супроводжувалося поверненням (чи спробою повернення) у державну власність об'єктів приватизованих у попередні роки з метою їх повторної приватизації. Незважаючи на те, що у даному випадку права власності попередніх власників були призупинені у встановленому законом порядку, остаточне закріплення прав відбувалося не внаслідок правового, а політичного компромісу. Таким чином були розв'язані, наприклад, конфлікти навколо «Криворізьсталі», Нікопольського феросплавного заводу та призупинена реалізація ініціатив Фонду державного майна щодо перегляду ряду приватизаційних справ відносно промислових підприємств на підставі невиконання інвестиційних зобов'язань новими власниками. Прикладом саме такого роду є спроба Спеціальної комісії з питань приватизації Верховної Ради України оскаржити в судовому порядку результати конкурсу з продажу 76 % державного пакета акцій ВАТ «Державна холдингова компанія «Луганськтепловоз» [8, с.19].

Між тим зосередження на політичному рівні механізмів розв'язання майнових протиріч, очевидної залежності реалізації норм права від компромісів, що досягаються на рівні домовленостей основних політичних сил, свідчить про незавершеність процесів, пов'язаних із реформами у відносинах власності. Тут виходимо з того, що саме існування приватної форми власності пов'язане з двома рівнями суспільної практики:

- по-перше, процесами фактичного закріплення ресурсів, майна чи будь-яких інших об'єктів за певними суб'єктами, завдяки чому вони отримують право привласнювати результати їх функціонування;
- по-друге, правового оформлення майнових прав власників, закріплення їх певної монополії щодо примусових прав з використання об'єктів, що належать їм не стільки за формальними, скільки за реальними ознаками (тобто з можливості привласнення результатів використання об'єктів власності).

Історія становлення ринкової економіки свідчить про те, що свого позитивного змісту приватна власність набуває тільки в умовах певного компромісу між економічною, політичною та правовою складовими суспільної організації. Тобто тоді, коли, з одного боку, набуття власності певними прошарками суспільства не ставиться під сумнів з боку політично активних суб'єктів цього суспільства. З іншого боку, такі власники мають реалізовувати умови суспільного розвитку, тобто забезпечувати найбільш ефективну форму використання наявних ресурсів суспільства.

На практиці зв'язок між цими двома обставинами безпосередній, хоча і детермінований у досить тривалому часі. Навіть історія радянської системи доводить, що загальна неефективність суспільної власності не призводить до автоматичного конфлікту її економічного змісту та політико-правової форми. Цей конфлікт виявляється відстороненим у часі від періоду самого становлення нової форми власності. Отже має місце певний часовий

лаг, за яким розбалансованість форм реалізації власності та економічних наслідків усвідомлюється суспільством в якості протиріччя, що стримує суспільний розвиток.

Саме таке протиріччя й стало істиною причиною кризи суспільної форми власності у радянському суспільстві. Воно ж зумовило вибір приватизації, як інструмента, завдяки якому таке протиріччя мало бути розв'язане. У зв'язку із цим ми маємо чітко розрізняти об'єктивний та суб'єктивний рівні процесів, що розгорнулися на самому початку переходу до ринку на територіях країн СНД.

Об'єктивний рівень, це той, що формувався кризою суспільної власності, її неможливістю забезпечити ефективне використання виробничого потенціалу суспільства. Нерозривно пов'язана з планомірністю, така власність не просто створювала підстави для централізації управління економічними процесами, а й протистояла будь-якій можливості виникнення іншого механізму управління. Така безальтернативна система неодноразово критикувалася за радянських часів у деяких її елементах. Достатньо навести приклад спроби О. Ланге протиставити народногосподарський та локальний критерії оптимальності, яка викликала пошвавлення дискусії не тільки в польській, а й у радянській науці. Сьогодні, згадуючи такі непрості повороти у дискусіях із принципових для соціалістичної системи питань, дослідники часом ігнорують те, що це був рух до нових поглядів на природу відносин власності – питання настільки свого часу заполітизованого, що сама така спроба вже свідчила про громадянську позицію та сміливість дослідника.

Глибина суперечностей, що породжувалася суспільною власністю, неадекватністю економічного змісту його правовим формам, значно звужувала простір для прийняття ефективних рішень. Достатньо згадати про популярність свого часу точки зору щодо фактичного заволодіння бюрократією суспільною власністю, щоб зрозуміти одну з потужних причин формування у громадській свідомості байдужого ставлення до її подальшої долі. Як наслідок, суспільство опинилося перед необхідністю застосування інструментів і переходу до форм, «перевіраних» практикою інших країн. Саме цим можна пояснити досить стрімке затвердження у суспільстві ідеї щодо доцільності тотального роздержавлення власності.

Суб'єктивний рівень представлений свідомим зверненням до приватної форми власності як єдиної ефективної альтернативи системі, що була побудована за іншим принципами. При цьому важливим є те, що надання особливого значення приватній формі власності відбувалося у країнах, де, по-перше, протягом тривалого часу така власність вважалася суспільно неприйнятною, а, по-друге, не мала стійкого коріння у довготривалій історичній перспективі (за винятком країн Балтії). Будь-який історичний екскурс у дореволюційні часи свідчить про досить обмежені кола суспільства, які були включені у процеси відтворення інституту приватної власності.

Доцільно відмітити, що починаючи з фізіократів у країнах Західної Європи формувалося розуміння того, що приватна власність розповсюджується не тільки на устаткування, землю, продукцію чи ресурси, а й на робочу силу. Така точка зору, незважаючи навіть на її критику багатьма дослідниками, сприяла науковому пошуку в напрямку еквівалентного обміну, ролі ринку у встановленні рівноваги між приватними власниками, складній природі прав власності та інше. У той же час у Росії лише наприкінці ХІХ ст. формуються об'єктивні передумови щодо доцільності розповсюдження права приватної власності на робочу силу. Зауважимо – права, яке стосується кожного суб'єкта суспільства (на відміну від права закріпленого практикою досить вузьких заможних прошарків суспільства). Користуючись терміном сучасного інституціоналізму необхідно констатувати, що у дореволюційному суспільстві не відбулося укорінення суспільною практикою інституту приватної власності в якості прогресивного та корисного для більшості населення явища. Цей інститут залишався елементом суспільної елітарності та замкненості. Його відтворення цілком та повністю відповідало цілям суспільної організації, яка не мала потреби у демократизації відношень власності.

У зв'язку з цим необхідно розрізняти два аспекти власності:

– власність як певне явище, що знаходить відображення у системі норм права та покладається

цією системою у підґрунтя всієї системи регулювання економічних відносин;

- власність як відношення, яке за своїм змістом завжди збігається із системою економічних відносин, але не обов'язково співпадає з принципами відображення цих відносин нормами права.

Зазвичай, економічна наука не акцентує уваги на розбіжності власності як явища та власності як відношення. В умовах стабільного відтворення це не має особливого значення, провокуючи, навіть, ставлення до такого розмежування як до схоластичного. Але ситуація суттєво змінюється в умовах, коли механізм відтворення зазнає збій, а ефективність самих відносин ставиться під сумнів. У таких умовах загострюється увага до всього спектру відносин власності, внаслідок чого і набуває значення таке розмежування, оскільки з точки зору трансформаційних зрушень особливу увагу привертає проблема власності як інституту. У цьому контексті:

- власність «явище» – це певний інститут, зміст якого визначається нормами права, з якими погоджується більшість населення країни. У такому розумінні це завжди легитимний інститут і, як наслідок, – здатний до розширеного відтворення у досить тривалому періоді;
- власність «відношення» – більш рухлива і не завжди у межах зафіксованого нормами права система зв'язків, де у межах інституційних рамок відбувається встановлення компромісу між основними суб'єктами суспільних відносин. Відсутність такого чіткого зв'язку з нормами права зумовлює включення у відношення власності всього того комплексу стосунків, що не регулюються законами, але впливають на правила користування майновими об'єктами.

Досить типовим у цьому зв'язку є тіньова економіка, перерозподіл власності неправовими методами тощо. Необхідно відмітити, що актуальність дослідження цього аспекту проблеми власності є досить актуальною у сучасних умовах, оскільки саме сьогодні зазнає поширення таке явище, як рейдерство. Обговорення цієї проблеми, між тим, з точки зору економічної теорії ставить ряд запитань суто теоретичного характеру. Одне з них – рейдерство ставить під сумнів тезу щодо доцільності ставлення до відносин власності, як таких, що за будь-яких умов відображають не тільки розподіл об'єктів власності а й умов відтворення власності на ці об'єкти. Безперервний перехід цих об'єктів від однієї групи власників до іншої та навіть створення механізмів та професіоналізації діяльності зазначених груп (рейдерів), часто діючих за для відібрання власності в інтересах послідувачого її перепродажу, ставить під сумнів доцільність спрощення зв'язку права та економіки, суб'єктно-об'єктних зв'язків.

Виходячи з цього впевнено можна стверджувати про завершеність періоду роздержавлення власності в Україні. Про це свідчить не стільки втрата державою своїх позицій як найбільшого власника виробничих фондів, скільки її нездатність здійснювати повноцінне регулювання майнових відносин у суспільстві. Приклади цього не важко знайти у сферах реалізації майнових прав держави в корпоративному секторі економіки (починаючи з середини 1990-х років проблема управління пакетами акцій, що належать державі, не вирішується відповідним чином); низької ефективності регуляторної політики; систематичних проблемах міноритарних власників акціонерних товариств тощо.

Водночас з тим не можна погодитися з тим, що процес трансформації відносин власності в Україні закінчений. Більш того, рівень нерегульованості відносин тут залишається значним, про що свідчить:

- з одного боку, неспроможність держави вирішити долю майнових комплексів, що залишилися в її власності в основному з приводу нібито стратегічного значення окремих підприємств. Досить типовим тут є ситуація з Укртелекомом та Одеським припортовим заводом, по відношенню до яких неодноразово приймалися та скасовувалися рішення щодо приватизації. Заслугує на увагу й те, що плани приватизації таких об'єктів неодноразово призводили до конфліктів та блокування приватизаційного процесу;
- з іншого боку, неготовності значної частини власників (особливо підкреслимо – власників потужних фінансово-промислових груп) визнати остаточним закріплення того майна, яке було передано у приватну власність внаслідок приватизації.

Непрямим свідченням нерегульованості відносин власності є також і те, що в

українському суспільстві й досі не знаходить вирішення земельне питання. Половинчатість земельної реформи, нездатність визнати землю повноцінним товаром з усіма притаманними йому властивостями щодо переходу від одного власника до іншого, є прямим наслідком тих побоювань, що склалися в українському суспільстві внаслідок приватизації початку 90-х років. З цього приводу слід зазначити, що лише на поверхні такі побоювання виступають чисто психологічною формою несприйняття певної суспільної практики. Насправді це є цілком закономірна реакція на невиконання державою своєї природної функції (за А. Смітом) з гарантування стабільного законодавства та захисту інституту приватної власності.

Поряд з тим практика країн з перехідною економікою дає достатньо підстав вважати, що виконання цієї функції залежить від сформованості у суспільстві потреби щодо захисту інституту приватної власності. Тут розрізняємо дві принципові речі:

1. Захист інституту власності, який здійснюється через додержання законодавством принципу, навколо якого цей інститут формується. В нашому випадку – це недоторканість та суверенність прав власника. Це досягається через певну гармонійність економічного, політичного та правового рівнів реалізації прав приватної власності. Наявність таких властивостей є свідомством певної зрілості соціально-економічних відносин, побудованих з урахуванням вирішального значення для розвитку економіки приватної власності. Встановлення вирішального значення приватної власності для соціально-економічного прогресу суспільства відноситься до основних здобутків класичної політичної економії. Без перебільшення можна стверджувати, що поєднання фізіократами теорії «природних прав» з концепцією «природного порядку» здійснило могутній поштовх для розвитку всієї економічної теорії, як науки здатної ефективно поєднувати власними теоретичними моделями соціальний та економічний рівні життя суспільства, встановлювати тут зв'язки та залежності.

2. Захист приватної власності на рівні окремих об'єктів, інтерес до яких з боку законодавства визначається рівнем зацікавленості у застосуванні повного обсягу інструментів захисту прав власників. Це свідчить про розбалансованість економічного та правового рівнів захисту приватної власності внаслідок надмірно високого впливу політичних обставин. Такий «вибірковий» механізм реалізації права приватної власності характерний для країн, що розвиваються на етапі первісного накопичення капіталу (як факт та період історії сучасних економічно розвинених країн).

Розглядаючи у такому контексті події, що відбуваються із захопленнями об'єктів приватної власності в Україні («рейдерство») зазначимо, що природа цих подій безпосередньо залежить від тих форм, у яких у країні відбулася приватизація. У зв'язку із цим слід відокремлювати:

1. Період масової приватизації державного майна (так звана «паперова» приватизація), змістом якого стало формування значної кількості формальних приватних власників на фоні відсутності чинних інститутів захисту та реалізації їх прав. У цей період відбувся також і первісний перерозподіл прав власності. Найбільш рельєфно це проявилось у масовій купівлі у населення майнових сертифікатів певними комерційними структурами (продаж яких не передбачався законом). Особливо відмітимо, що такі сертифікати були іменними та обмінювалися на цінні папери тільки за наявності встановлених законом умов. Таким чином, вже на етапі початку приватизації відбулося системне порушення прав приватних власників, закріплених законодавством з обігу майнових сертифікатів. З точки зору сьогоденних подій це виявилось формою несилового, але систематичного захоплення власності, створення умов для організації вибіркового захисту прав приватних власників.

2. Період перерозподілу майнових прав (акцій) між співвласниками новостворених акціонерних товариств. Орієнтовними межами цього періоду (у межах якого така форма концентрації влади у корпораціях була основною) можна вважати другу половину 1990–х років. Це, зрозуміло, не виключає того, що цей період не закінчився й досі, але, безумовно він не являється таким, що визначає основний потік подій у сфері перерозподілу власності. Характерними особливостями тут є застосування двох інструментів захоплення влади в акціонерному товаристві:

1) масова та цілеспрямована купівля акцій у міноритарних власників одним із засновників чи найбільш впливових акціонерів корпорації. Характерною ознакою такого шляху є те, що він відбувається за рахунок перерозподілу влади при збереженні кількісних параметрів капіталу компанії;

2) використання механізму додаткової емісії цінних паперів із заздальгідь визначеним колом їх покупців. Внаслідок цього також відбувається свідомо концентрація влади в акціонерному товаристві. Такий механізм знаходить широке застосування в компаніях з вагомою часткою державної власності.

3. Період перозподілу власності із застосуванням механізму силового захоплення об'єктів. Важливою особливістю цього періоду є: по-перше, те, що він набуває поширення з переходом України до фази економічного зростання; по-друге, супроводжується явною деградацією системи судового захисту прав приватних власників; по-третє, очевидною неспроможністю держави ефективно та у межах закону розв'язувати майнові протиріччя.

Висновки та перспективи подальших розробок. Таким чином, рейдерство виявляється новою формою боротьби за право оволодіння найбільш привабливими майновими комплексами. Така боротьба не може здійснюватися за формальними обмеженнями законів, що встановлюють суворі правила щодо реалізації норм приватного права. Це є справжньою причиною частих випадків зневаги до законодавства, кризи судової системи та неефективності відтворення інституту приватної власності в Україні. Як наслідок, – суспільство зазнає розбіжностей у формальній та реальній сторонах приватизації. Яскравим прикладом цього і є рейдерство, яке слід розглядати саме в контексті неспівпадіння реального та формального у трансформації відносин власності. Рейдерство представляє найбільш небезпечну з усіх відомих нам форм зневаги до інституту приватної власності. Справа в тому, що в даному випадку державою фактично не контролюється склад власників об'єктів. Створюються умови використання механізмів дії через підставні структури, що є особливо небезпечним з огляду на можливість так званого «недружнього поглинання» підприємств конкурентами з наступним доведенням захоплених підприємств до банкрутства.

Становлення механізму ефективної протидії силовим захопленням об'єктивно пов'язане із встановленням причин невиконання сучасною системою законодавства своїх функцій з систематичного захисту прав приватної власності. На думку автора головною причиною є неспівпадіння національного законодавства, зорієнтованого на досвід функціонування правових систем індустріально розвинених країн з реальною суспільною практикою, багато в чому залежною від незавершеності первісного накопичення капіталу в Україні. Дослідження цих обставин має велике значення для підвищення ефективності сучасних правових та політичних форм захисту реалізації права приватної власності в Україні.

Список використаної літератури

1. Корнаи Я. Путь к свободной экономике / Я. Корнаи; [пер. с англ.]. – М.: Экономика, 1990. – 149 с.
2. Красникова Е. В. Развитие капитализма в России век спустя / Е. В. Красникова – М.: МГУ ТЕИС, 2003. – 167 с.
3. Явлинский Г. Необходимость и способы легитимизации крупной частной собственности в России: постановка проблемы / Г. Явлинский // Вопросы экономики. – 2007. – № 9. – С. 4–26.
4. Словарь современной экономической теории Макмиллана; [пер. с англ.]. – М.: ИНФРА-М, 1997. – 608 с.
5. Гальчинський А. С. Глобальні трансформації: концептуальні альтернативи. Методологічні аспекти / А. С. Гальчинський. – К.: Либідь, 2006. – 312 с.
6. Гарнер Д. Привлечение капитала / Д. Гарнер, Р. Оуэн, Р. Конвей; [пер. с англ.]. – М.: Джон Уайли энд Санз, 1995. – 464 с.
7. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – М.: ИНФРА-М, 2008. – 512 с.
8. Васильев О. Кулуарно-аукціонна відкритість / О. Васильев // Урядовий кур'єр. – 2007. – 12 квітня. – С. 19.

Прийнято до друку 09.11.2012